



ХУДУДЛАРНИНГ МОЛИЯВИЙ САЛОҲИЯТИНИ БАҲОЛАШ ОРҚАЛИ МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТ ДАРОМАДЛАРИНИ МУСТАҲКАМЛАШ

Sharopov Dilshodjon Raxmatullayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, mustaqil tadqiqodchisi

Аннотация: Мазкур илмий тезисда ҳудудларнинг молиявий салоҳиятини баҳолашнинг назарий асослари, баҳолаш мезонлари ҳамда уни маҳаллий бюджет даромадларини мустаҳкамлашдаги аҳамияти кенг ёритилган. Шунингдек, маҳаллий бюджетларнинг барқарорлигини таъминлашга қаратилган амалий таклиф ва тавсиялар илгари сурилган.

Калит сўзлар: Молиявий салоҳият, маҳаллий бюджет, ҳудудий иқтисодий таҳлил, бюджет даромадлари, фискал барқарорлик, трансфертлар.

Аннотация

В данном научном тезисе подробно освещены теоретические основы оценки финансового потенциала регионов, критерии оценки, а также значение данной оценки в укреплении доходной части местных бюджетов. Кроме того, представлены практические предложения и рекомендации, направленные на обеспечение устойчивости местных бюджетов.

Ключевые слова:

Финансовый потенциал, местный бюджет, региональный экономический анализ, бюджетные доходы, фискальная устойчивость, трансферты.

Annotation

This scientific thesis elaborates on the theoretical foundations for assessing the financial potential of regions, the assessment criteria, and the importance of such evaluation in strengthening the revenue base of local budgets. Additionally, practical proposals and recommendations aimed at ensuring the stability of local budgets are presented.

Keywords:

Financial potential, local budget, regional economic analysis, budget revenues, fiscal stability, transfers.

Кириш

Жаҳонда ҳудудларнинг молиявий салоҳиятини баҳолаш ва унинг асосий элементларидан бири бўлган маҳаллий бюджетлар даромадларини мустаҳкамлаш масалаларига доимий равишда катта эътибор бериб келинмоқда. Халқаро ташкилотлар томонидан амалга оширилган тадқиқот натижаларига кўра, «Молиявий салоҳиятни ривожлантиришда Марказий банк, Иқтисодиёт ва молия вазирлиги, Солиқ ва статистика идоралари ҳамда молия сектори каби назорат органлари томонидан эътибор қаратилиб, аҳолининг кенг қатламларини қамраб олган ҳолда сиёсий чора-тадбирларнинг юқори самарадорлигини ва иқтисодий ўсиш барқарорлигини таъминлашда катта аҳамият касб этади».

Бугунги кунда халқаро амалиётда ҳудудлар молиявий салоҳиятининг нафақат институционал, балким молиявий ресурслар ва натижага қаратилган тизимли ёндошувини талаб этмоқда. Шу нуқтаи назардан жаҳон иқтисодиётида ҳудудларнинг молиявий мустақиллиги нисбатан устуворликка эга бўлиб, ҳудуд иқтисодий-ижтимоий фаровонлигини таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Мамлакатда амалга оширилаётган ислохотларнинг муваффақияти, аввало, маҳаллий ҳокимият органларининг молиявий мустақиллиги ва иқтисодий имкониятларига боғлиқ. Ҳар бир ҳудуднинг иқтисодий ривожланиш суръати, ишбилармонлик муҳити, аҳолининг тўлов қобилияти, табиий ва инвестиция ресурслари унинг молиявий салоҳиятини шакллантиради. Шу муносабат билан, ҳудудлар молиявий салоҳиятини ҳолис ва тизимли баҳолаш орқали маҳаллий бюджетлар даромад қисмини мустаҳкамлаш имконияти яратилади.

Асосий қисм

Молиявий салоҳият тушунчаси ва унинг аҳамияти. Молиявий салоҳият — бу ҳудуднинг ўз бюджетини асосан ички манбалар (солиқлар, йиғимлар, ресурслар ва хўжалик фаолияти) ҳисобидан шакллантириш қобилиятидир. Бу тушунча ҳудудий молиявий мустақилликни белгилайдиган муҳим иқтисодий мезон ҳисобланади. Молиявий салоҳиятнинг юқори бўлиши, ҳудудга ташқи ёрдамсиз, ўз вазифаларини молиялаштиришга имкон беради.

Молиявий салоҳиятни баҳолаш усуллари ва мезонлари. Ҳудудлар молиявий салоҳиятини баҳолашда қуйидаги асосий кўрсаткичлардан фойдаланилади:

- Солиқ тушумлари даражаси (ҚҚС, фойда солиғи, жисмоний шахслар даромад солиғи ва бошқалар);
- Иқтисодий фаолият кўрсаткичлари (ЯИМ, саноат маҳсулоти, чакана савдо айланмаси, экспорт ҳажми);
- Бюджетнинг ҳар аҳолига тўғри келадиган даромадлари;
- Бюджет танқислиги ва трансфертларга боғлиқлик даражаси.

Молиявий салоҳият индекси ($МСИ = \text{Ҳудуднинг умумий бюджет даромадлари} / \text{Аҳоли сони}$) орқали ҳудудлар ўзаро солиштирилади ва молиявий заиф ҳудудлар аниқланади.

Маҳаллий бюджет даромадларини мустаҳкамлаш стратегиялари. Молиявий салоҳиятни ҳисобга олган ҳолда маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини ошириш учун қуйидаги йўналишларда иш олиб бориш тавсия этилади:

- Солиқ базасини кенгайтириш: янги ишлаб чиқариш объектларини ташкил этиш, норасмий иқтисодиётни расмийлаштириш;
- Солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш: рақамли солиқ тизимини кенг жорий қилиш, камерал назоратни кучайтириш;
- Мулк ва ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш: давлат активларини ижарага бериш, хусусийлаштиришдан даромад олиш;
- Инвестиция муҳитини яхшилаш: маҳаллий ва хорижий сармоядорлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш;
- Иқтисодий махсус зоналарни ривожлантириш: солиқ ва божхона имтиёзлари орқали бизнес субъектларини ҳудудларга жалб қилиш.

Молиявий салоҳиятни баҳолашга асосланган трансфертлар сиёсати. Ҳар бир ҳудуднинг молиявий имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, марказлаштирилган бюджетдан мақсадли трансфертлар механизмини жорий этиш муҳим. Бу орқали:

- Кам таъминланган ҳудудларга адолатли молиявий ёрдам кўрсатилади;
- Ҳудудлар ўртасида молиявий тенглик таъминланади;
- Ҳар бир ҳудуднинг ички имкониятларини тўлиқ сафарбар этишга рағбат яратилади.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, ҳудудларнинг молиявий салоҳиятини тўғри ва тизимли баҳолаш орқали:

- Маҳаллий бюджет даромадларини самарали шакллантириш мумкин;
- Молиявий мустақилликка эришиш осонлашади;
- Давлат молиявий сиёсатининг ҳудудий самарадорлиги ошади;
- Солиқ-трансферт тизимини ислоҳ қилишга замин яратилади.

Тавсиялар:

1. Ҳар йили ҳудудлар молиявий салоҳиятининг рейтинги тузилиши лозим;
2. Молиявий заиф ҳудудлар учун алоҳида ривожланиш дастурлари ишлаб чиқиши керак;
3. Молиявий салоҳиятни баҳолашда рақамли технологиялар (GIS, Big Data) кенг жорий этилиши мақсадга мувофиқ.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Бюджет кодекси, 2023 йил таҳрири.
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси – www.stat.uz
3. Ministry of Finance of Uzbekistan – www.mf.uz
4. IMF Fiscal Transparency Handbook, 2022
5. OECD Territorial Reviews – "Decentralisation and Regional Development", 2021
6. М.Х. Тошбаев, “Маҳаллий бюджетлар ва уларни шакллантириш манбалари”, Тошкент, 2022.
7. Иқтисодий таҳлил журнали, №1(55), 2023.